

Dr hab. Renata Frączek, prof. UP

Uniwersytet Pedagogiczny im KEN w Krakowie

Wpłynęło
do Dziekanatu WZiKS.UJ
dnia... 25.04.2023
podpis
M

**Recenzja rozprawy doktorskiej dla
Rady Dyscypliny *nauki o komunikacji społecznej w mediach*
Uniwersytetu Jagiellońskiego**

Autor rozprawy: mgr Natalia Białka

Tytuł rozprawy: Obszary i potencjał zastosowania technologii blockchain w polskich bibliotekach akademickich.

Promotor: dr hab. Magdalena Wójcik, prof. UJ

1. Uwagi wstępne

Recenzowana rozprawa została przedstawiona w jednym tomie składającym się ze streszczeń w języku polskim i angielskim, wstępu (s. 19-33), czterech rozdziałów (rozd. 1 – s. 34-169; rozdz. 2 – 170-262; rozdz. 3 – 263-318; rozdz. 4 – 319-516), zakończenia (s. 517-533), bibliografii (s. 534-571), wykazów: rysunków i diagramów, tabel, wykresów, a także indeksu osobowego oraz aneksów (łącznie 587 stron).

2. Dziedzina badań i cel rozprawy, wykorzystane metody

Głównym celem pracy była, jak podała Autorka (s. 7) diagnoza i analiza rozmiaru, struktury i dynamiki zmian piśmiennictwa naukowego na temat drapieżnego publikowania wydanego za lata 2011-2020, a także ukazanie wyczerpującej charakterystyki bibliometrycznej tego

M

piśmiennictwa, z punktu widzenia różnorodnych jego atrybutów. Trzeba przyznać, że Autorka postawiła sobie bardzo ambitne i trudne zadanie do realizacji. W badaniach Autorka zastosowała metody: analizy i krytyki piśmiennika oraz analizy bibliometrycznej. Jak wskazała Autorka, metody te wykorzystwała w sposób paralelny i kompatybilny – co doprowadziło do uzyskania niedublujących się wyników badawczych. Analiza wyselekcjonowanego zbioru publikacji została wykonana w ujęciu ilościowym oraz – w pewnym zakresie – jakościowym.

W zakresie zainteresowań badawczych Autorki podczas tworzenia pracy znalazły się czasopisma drapieżne i wydawnictwa drapieżne.

Samo zagadnienie wydawnictw i publikowania drapieżnego jest bardzo rozległe i złożone, stąd – jak również podała Autorka, wyłączyła (z uwagi między innymi na ograniczenia objętościowe) szereg istotnych tematów, które zostały jedynie zasygnalizowane. Dotyczy to drapieżnych konferencji, wprowadzonych periodyków i fałszywych metryk.

Autorka, przed przystąpieniem do badań utworzyła korpus publikacji naukowych, które dotyczą zagadnień drapieżnego publikowania. Z uwagi na aktualność problemu oraz jego wieloaspektowość utworzenie takiego zasadniczego spisu publikacji było bardzo trudne. Wyszukiwania prowadzone były w zasobach największych międzynarodowych baz danych WoS CC oraz Scopus, a także za pośrednictwem multiwyszukiwarki EBSCO Discovery Seervice for UJ. Ostatecznie – spośród wielu Autorka pracy wybrała 580 tekstów, które stanowiły korpus badawczy pracy. W mojej ocenie, to trudne zadanie Autorka wykonała bardzo dobrze. Powszechnie bowiem wiadomo, że w przypadku badań bibliometrycznych odpowiedni dobór zbioru do badań jest kwestią kluczową – decyduje o powodzeniu lub niepowodzeniu całego badania. Przedmiotem analiz bibliometrycznych były elementy struktury piśmiennictwa naukowego wchodzącego w skład wyselekcjonowanych tekstów, w szczególności Autorka uwzględniła: parametry autorstwa publikacji korpusu, parametry bibliometryczne wartościujące dorobek naukowy autorów wyróżnionych publikacji korpusu, parametry cech formalno-bibliometryczno-altmetrycznych publikacji korpusu, parametry źródeł publikacji korpusu oraz wybrane parametry zakresu tematycznego publikacji korpusu. Analiza piśmiennictwa miała ukazać rozmiar, strukturę oraz dynamikę zmian piśmiennictwa naukowego na temat publikowania drapieżnego w latach 2011-2020, przedstawienie charakterystyki bibliometrycznej tego piśmiennictwa, a także uzupełnienie analizy literatury na temat drapieżnych czasopism i wydawnictw. Autorka pracy postawiła dwadzieścia pytań szczegółowych dotyczących tematu głównego, były to w szczególności takie zagadnienia jak:

1. Jaka jest liczba artykułów wchodzących w skład finalnego korpusu publikacji, jaki jest ich chronologiczny rozkład, z jakich baz danych zostały zaczerpnięte i w jaki sposób są najczęściej udostępniane w przestrzeni internetowej?
2. Którzy autorzy wyróżnieni publikacji korpusu są najbardziej produktywni pod względem liczby opublikowanych artykułów na temat drapieżnego publikowania?
3. Jakie periodyki opublikowały najwięcej uwzględnionych w finalnym korpusie artykułów na temat drapieżnego publikowania?
4. Jaka jest dominująca płeć autorów wyróżnionych artykułów korpusu? Jaki jest dominujący status naukowy autorów wyróżnionych artykułów korpusu?
5. Z jakich krajów pochodzą autorzy wyróżnieni artykułów korpusu, publikujący najwięcej prac na temat drapieżnego publikowania? Jaki jest udział autorów wyróżnionych publikacji korpusu wywodzących się z krajów Globalnej Północy, a jaki z krajów Globalnego Południa?
6. Z jakimi jednostkami naukowo-badawczymi najczęściej są związani autorzy wyróżnieni artykułów korpusu?
7. Jaki udział publikacji na temat drapieżnego publikowania powstaje w wyniku pracy zespołów badawczych, a jaki w wyniku indywidualnej pracy jednego autora? Jaka jest struktura współautorstwa występująca w artykułach korpusu względem internacjonalizacji, liczebności i płci współautorów?
8. Którzy autorzy wyróżnieni publikacji korpusu osiągnęli najwyższą wartość wskaźnika H-indeks w bazach Web of Science i Scopus? Jaka jest cytowalność publikacji znajdujących się w dorobku naukowym autorów wyróżnionych artykułów korpusu według baz Web of Science i Scopus?
9. Jaka jest skala obecności autorów wyróżnionych publikacji korpusu w serwisach ORCID, Academia.edu i ResearchGate?
10. Jaki jest preferowany gatunek publikacji wśród artykułów uwzględnionych w finalnym korpusie? 11. Jaka jest skala występowania w finalnym korpusie artykułów zawierających elementy takie jak: abstrakt, słowa kluczowe, kalendarium cyklu wydawniczego, informacje o finansowym wsparciu badań oraz bibliografię załącznikową?

12. Jaka jest średnia liczba cytowań uzyskanych przez artykuły korpusu według ich stron internetowych oraz według baz Web of Science i Scopus?
13. Jaka jest średnia wartość wskaźników altmetrycznych uzyskanych przez artykuły korpusu według ich stron internetowych oraz według bazy Scopus?
14. Które wydawnictwa są najbardziej aktywne pod względem liczby opublikowanych artykułów uwzględnionych w finalnym korpusie? Jaki jest udział wydawców podejmujących kooperacje z jednostkami naukowo-badawczymi?
15. Jaki jest dominujący model biznesowy, zakres tematyczny i częstotliwość ukazywania się czasopism publikujących artykuły korpusu?
16. Jaka jest renoma czasopism publikujących artykuły finalnego korpusu, oceniana na podstawie deklarowania procesu recenzji, występowania w referencyjnych bazach danych oraz uzyskania wskaźnika wpływu impact factor?
17. Jaki jest udział artykułów w finalnym korpusie poruszających zagadnienia związane z terminologią drapieżnego publikowania?
18. Jaka metodologia została najczęściej wykorzystana w badaniach nad drapieżnym publikowaniem, których wyniki były opublikowane w artykułach uwzględnionych w finalnym korpusie?
19. Jaki jest dominujący kontekst geograficzny i dziedzinowy w badaniach na temat drapieżnego publikowania, których wyniki zostały opisane w artykułach korpusu?
20. Jakich rozmiarów jest siatka wzajemnie ze sobą powiązanych tematycznie artykułów uwzględnionych w finalnym korpusie?

Trzeba zaznaczyć, że postawione pytania są bardzo ambitne, a odpowiedzi na nie wymagają znajomości metodologii, żmudnych badań i rzetelności pracy.

Efektom pracy Autorki miało być opracowanie, jak to określiła – „portretu piśmiennictwa na temat drapieżnego rynku wydawniczego”. Ponadto, poza wymienionymi celami, Autorka miała zamiar wypełnić, jak to określiła „lukę badawczą” w zakresie pogłębionych badań literaturowych na temat drapieżnego modelu wydawniczego, a realizacja tego zadania była możliwa dzięki realizacji celów, wśród których znalazły się:

1. przedstawienie zagadnienia drapieżnego publikowania w aspekcie retrospektywnym oraz ukazanie aktualnej wiedzy na temat tego zjawiska,
2. uporządkowanie terminologii i definicji w zakresie problematyki drapieżnego publikowania, rozpoznanie przyczyn powstania zjawiska oraz jego wymiaru etycznego i legalnego,
3. określenie siły wpływu koncepcji Jeffrey'a Bealla na postrzeganie fenomenu drapieżnego publikowania w komunikacji naukowej oraz ukazanie krytyki, z jaką się ona spotkała w środowisku naukowym,
4. zaprezentowanie zjawiska drapieżnego publikowania na tle rozwoju polskiej nauki,
5. ukazania dotychczas wypracowanych sposobów diagnostyki i przeciwdziałania zjawisku drapieżnego publikowania.

Struktura pracy

Zasadniczą treść pracy Autorka ujęła w czterech rozdziałach – a ich układ wykazuje przejrzystość i logikę podejmowanych zagadnień. Dodatkowo, lekturę pracy ułatwiają podrozdziały podsumowujące znajdujące się po każdym zasadniczym rozdziale. Należy zwrócić uwagę, że praca jest bardzo obszerna, wnikliwie analizuje tematy szczegółowej, wydaje się, że z niektórych można było zrezygnować lub znacznie ograniczyć prezentowane treści, chociaż – jak podkreśla Autorka, co zostanie wykazane także w dalszej części recenzji – z uwagi na wieloaspektowy problem Autorka zmuszona była do wyeliminowania niektórych kontekstów wydawnictw drapieżnych i publikowania drapieżnego.

Rozdział pierwszy (składający się z sześciu podrozdziałów) stanowi wprowadzenie do zagadnienia publikowania drapieżnego. Podstawą opracowania treści tego rozdziału były publikacje na ten temat, które ukazały się w latach 2009-2022. W tym rozdziale Autorka zawarła rozważania terminologiczne, które w odpowiedni sposób porządkowały różne propozycje i dyskurs wokół definicji, określeń, rozumienia terminów. Na podkreślenie zasługuje to, że Autorka w tym rozdziale przedstawiła własne propozycje terminologiczne. Niezwykle cenny jest również kolejny podrozdział – gdzie znajduje się geneza drapieżnych czasopism i wydawnictw, a także zidentyfikowane zostały przyczyny powstawania tego zjawiska. Wśród przyczyn Autorka wymieniła: wadliwie działające procedury ewaluacji w komunikacji naukowej, nieprawidłowo funkcjonujący system oceny recenzenckiej, niedoskonałość cyrkulacji informacji poprzez kanał czasopism naukowych, motywacje autorów, a także uwarunkowania geopolityczne i obecność peryferyjności w nauce.

W pozostałych podrozdziałach uwzględnione zostały takie szczegółowe zagadnienia jak: aspekty prawne i moralne funkcjonowania drapieżnego publikowania, dorobek Jeffreya Bealla, a także polemikę wokół jego publikacji i poglądów.

W rozdziale drugim Autorka skoncentrowała się na sposobach diagnostyki i przeciwdziałania zjawisku drapieżności w działalności publikacyjnej. Autorka wykorzystwała do opracowania treści jednego z podrozdziałów tzw. czarne i białe listy periodyków. W kolejnych podrozdziałach w sposób wnikliwy i szczegółowy ustosunkowała się do standardów etyki publikacyjnej (np. zasad COPE). W rozdziale drugim omówiła również ciekawą metodę prowokacji naukowej, której celem jest zdiagnozowanie i ujawnienie przypadków drapieżnych czasopism i wydawnictw. Wśród pozostałych zagadnień podjętych w tym rozdziale znajdują się również: listy kontrolne, czy też próba klasyfikacji proponowanych sposobów diagnostyki i przeciwdziałania rozwojowi drapieżnej branży wydawniczej. Dwa pierwsze rozdziały to rozdziały teoretyczne.

Kolejne dwa rozdziały – to rozdziały o charakterze praktyczno-badawczym. W rozdziale trzecim Autorka omówiła podstawę metodologiczną wykorzystaną do przeprowadzenia badań własnych. W tym rozdziale znalazła się historia bibliometrii a także procedury oraz zastosowania i ograniczenia tej metody badawczej. W tym też rozdziale Autorka zawarła wyniki analizy stanu badań bibliometrycznych nad piśmiennictwem dotyczącym publikowania drapieżnego. W kolejnych częściach rozdziału trzeciego autorka w sposób szczegółowy omówiła zastosowaną przez metodologię badań. Jest to bardzo cenna część pracy, ukazująca sposób działania prowadzący do określonych wniosków.

Rozdział czwarty – to omówienie wyników analiz bibliometrycznych Autorki, poświęconych analizie stanu piśmiennictwa dotyczącego drapieżnego publikowania (za lata 2011-2020). Ten rozdział zbudowany został z sześciu podrozdziałów, a każdy poświęcony został osobnemu zagadnieniu – każdy z podrozdziałów zawiera wyniki analiz poszczególnych kryteriów bibliometrycznych przyjętych przez Autorkę. W podrozdziale pierwszym Autorka zamieściła charakterystykę ilościową wyselekcjonowanego do badań korpusu publikacji. I tak, omówiła rozkład publikacji w podziale na lata i bazy indeksujące, sposób udostępniania w Sieci, ranking autorów publikacji, ranking tytułów czasopism, w których ukazały się publikacje wybrane do analiz. W podrozdziale kolejnym, Autorka pracy zamieściła szczegółową analizę autorów publikacji, w aspekcie: stopnia i tytułu zawodowego, stanowiska naukowego oraz płci, a także afiliacji oraz rodzaju autorstwa czy współautorstwa (według umiędzynarodowienia i płci).

Podrozdział następnym to analiza wartościująca publikacje poprzez różne wskaźniki, np. indeks Hirscha autorów (według baz WoS CC oraz Scopus), cytowalność publikacji (według baz WoS CC oraz Scopus), obecność autorów w serwisach ORCID oraz społecznościowych takich jak Academia.edu i ResearchGate. Kryteria formalno-bibliometryczno-altmertryczne publikacji były podstawą treści kolejnego podrozdziału. Autorka uwzględniła: rodzaj publikacji według klasyfikacji wydawców i typologizacji własnej, strukturę artykułów (np. obecność abstraktów, słów kluczowych, kalendarium cyklu wydawniczego, informacji o finansowaniu), obecność bibliografii załącznikowej, liczba cytowani uzyskanych przez artykuły korpusu według stron wydawców w zestawieniu ze informacjami pochodzącymi ze Scopus PlumX. Tytuły źródeł publikacji korpusu były podstawą kolejnego podrozdziału. Autorka zwróciła uwagę na portfolio wydawców publikujących czasopisma, w których ukazały się publikacje wchodzące w skład korpusu badawczego. Ich model biznesowy, dziedzinę badawczą, częstotliwość ukazywania się, a także renomę czasopisma określonego przez obecność deklaracji procesu recenzji, występowania w referencyjnych bazach danych, posiadania wskaźnika IF. W kolejnym podrozdziale Autorka podjęła próbę analizy wybranych parametrów zakresu treściowego. W kręgu zainteresowań Autorki znalazły się takie informacje jak: obecność wątku terminologicznego i metodologicznego w publikacjach z korpusu, kontekst geograficzny i dziedzinowy badań będących podstawą treściową publikacji korpusu, a także tematyczne powiązania między artykułami. Interpretację wyników analiz Autorka zawarła w ostatnim podrozdziale rozdziału czwartego. Podrozdział ten w sposób skondensowany przedstawia najważniejsze treści i wyniki analiz zamieszczonych w poprzednich podrozdziałach. Autorka wykazała dynamikę publikacyjną i różnorodność podejmowanej tematyki dotyczącej publikowania drapieżnego na przestrzeni lat. Jak zauważyła, najwięcej publikacji ukazało się w roku 2017, choć przyrost publikacji widoczny jest już w latach wcześniejszych – 2015 i 2016. Kolejny wzrost ilościowy publikacji odnotowano w roku 2019 (przy zdiagnozowanym spadku w roku 2020). Szczegółowo rozkład publikacji uwzględnionych w korpusie w podziale na lata i bazy Autorka omówiła w podrozdziale 4.1.1.

3. Analiza źródeł.

Wykorzystana bardzo obszerna bibliografia została zamieszczona na stronach 534-571. Ostatecznie – literatura załącznikowa obejmuje 733 pozycje. Dobór literatury wskazuje na bardzo dobrą znajomość tematyki przez Autorkę. Sam przegląd literatury, jaki został

zamieszczony w pracy mógłby stanowić odrębną jednostkę publikacyjną – bardzo ważną w dorobku publikacyjnym nauki polskiej.

Jak wskazuje sama Autorka – badania literaturowe miały konkretny cel. Po pierwsze – służyły przedstawieniu zagadnienia drapieżnego publikowania w aspekcie retrospektywnym oraz ukazaniu aktualnej wiedzy na temat zjawiska, następnie uporządkowaniu terminologii związanej z tematem pracy, w następnej kolejności – określeniu siły wpływu koncepcji Jeffreya Bealla na postrzeganie fenomenu drapieżnego publikowania w komunikacji naukowej oraz ukazaniu krytyki, z jaką się ona spotkała w środowisku naukowym. Ponadto – badania literaturowe służyły też zaprezentowaniu zjawiska drapieżności w kontekście nauki polskiej oraz wskazaniu wypracowanych sposobów diagnostyki i przeciwdziałania zjawisku drapieżności. Właściwie każdy z tych przedstawionych celów mógłby być tematem szerszej rozprawy. Jak już wspomniano wyżej, dobór odpowiedniej literatury, w przypadku tak postawionego tematu oraz celów nie był zadaniem łatwym. Autorka skupiła się na trzech źródłach informacji, najpopularniejszych zbiorach (WoS CC oraz Scopus) – interesujące byłoby przebadanie także innych, ale jest to ewentualny problem do rozpatrzenia w przyszłości.

4. Uwagi

Niewątpliwie cała treść pracy jest niezwykle ciekawa, poruszane poszczególne aspekty mogłyby stanowić odrębne tematy do szerszych rozważań, a już z pewnością – stanowić podstawę tematycznych artykułów naukowych. Dotyczy to zarówno rozdziału 1 – w którym bardzo wnikliwie przeprowadzona została analiza genezy drapieżnych wydawnictw i drapieżnego publikowania, w szczególności podrozdział 1.3 – gdzie przeanalizowała aspekty etyczne i prawne drapieżnego publikowania. Bardzo solidnie przedstawiła zarówno koncepcję Jeffreya Bealla jak też i polemikę z poglądami tego badacza (podrozdziały 1.4 i 1.5). Nie podlegają (moim zdaniem) dyskusji poglądy na temat drapieżnego publikowania w kontekście nauki polskiej. Sporo miejsca Autorka poświęciła (rozdział 2) diagnostyce i przeciwdziałaniu drapieżnemu publikowaniu – te treści również mogą być przedstawione w osobnej publikacji naukowej – najlepiej w czasopiśmie anglojęzycznym o zasięgu międzynarodowym. Na podkreślenie zasługuje ujęcie w rozważaniach w kontekście publikowania drapieżnego idea publikowania Open Access, który to kontekst był podstawą szerokiej dyskusji naukowej prowadzonej w czasie spotkań, konferencji, seminariów, a także – miał odzwierciedlenie w

dorobku publikacyjnym w literaturze zagranicznej oraz polskiej. Należy podkreślić wnikliwość Autorki, sposób prowadzenia wywodu, wybraną metodologię i wszystkie inne aspekty pracy.

Cała dysertacja napisana jest poprawnym językiem, jednakże – zauważyłam błędy stylistyczne i redakcyjne, a także popularne „literówki”. Sposób prezentowania myśli, kolejność zagadnień – jest logiczna i przejrzysta. Wydaje się jednak, że niektóre wyeliminowane obszary – podczas tworzenia tej pracy powinny być w niej uwzględnione – dotyczy to np. fałszywych metryk. Jak słusznie zauważyła Autorka (o czym również napisałam wyżej), z uwagi na wielowymiarowość tematu, wiele aspektów nie zostało omówionych. Być może, warto było zrezygnować z niektórych treści, na rzecz elementów, które wydają się być nierozzerwalnie związane z analizowaniem drapieżnego publikowania (jak na przykład wspomniane metryki). Zdaję sobie sprawę, że decyzje dotyczące wyboru zagadnień w tym przypadku były bardzo trudne, być może podczas tworzenia publikacji niektóre pominięte zagadnienia zostaną włączone, w miejsce na przykład szerokiego omówienia aspektów historycznych i terminologicznych, czy też metody bibliometrycznej, która – jak się wydaje, po latach jej wykorzystywania i bogatej literatury jest dobrze znana w środowisku badaczy (nie tylko informatologów). Nie jest to zarzut do pracy, jest to jedynie sugestia, którą warto rozważyć.

Moja ocena pracy jest bardzo wysoka.

Wnioski końcowe

Na podstawie przedstawionej oceny pracy stwierdzam, że:

- Tematyka rozprawy jest aktualna i bardzo ważna. Rozprawa stanowi oryginalne ujęcie podejmowanych zagadnień, jest to jedyne tak kompleksowe opracowanie zagadnień nie tylko obecności literatury dotyczącej publikowania drapieżnego, ale również i bardzo szerokiego zagadnienia jakim jest drapieżność w działalności publikacyjnej.
- Autorka rozprawy wykazała się wszechstronną znajomością poruszanych tematów, a także wykazała umiejętność samodzielnego rozwiązywania problemów badawczych.
- Nie mam zastrzeżeń do przyjętej metodologii prowadzonych badań, a przedstawione wnioski wynikają z zaprezentowanych treści. Moja ocena kompetencji Autorki jako badacza jest pozytywna. Autorka wykazała się znajomością metod badawczych, które odpowiednio dobrała do potrzeb pracy i odpowiednio je zastosowała.

Opiniowaną pracę oceniam pozytywnie, stwierdzam, że odpowiada warunkom określonym w art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2003 r. nr 65 poz. 595 z uwzględnieniem późniejszych zmian).

Wnioskuje o dopuszczenie mgr Natalii Białki do dalszych etapów przewodu doktorskiego, a także o wyróżnienie przedstawionej pracy oraz skierowanie jej do publikacji.

Kraków, 9 lipca 2023

Renata Frączek

